

Michower Eszter: Jegyzetek a nemek pszichológiájához*

A múlt század nagy szociológiai irodalma, a marxizmusé elsősorban, az emberi társadalom önfentartási erőinek a tudatos megismerése volt. A marxizmus nemcsak a történelmi materializmus megalapítója, a társadalmi alakulások gazdasági vezérmotívumainak a megtalálója volt, hanem az örök emberi *Umwertungsprozess* elméletét tudományos rendszerbe hozta s felderítette az emberi önfentartás fokozatait is. Csakhogy a belső okfejtésnél a marxizmus egyik szemét behunyta és egy lépést átugrott. Ott t. i., amikor az önfentartás motívumából — az egyesek gazdasági önértékéből — magyarázza az ösztársadalom alakulását. A természetnek nincs ily könnyű dolga: a pusztán önérték motívumából nem alakulhat összesség. Az önérték motívumának a logikája az, hogy csak önönmagáért harcol a másikkal, a gyengébbnek az örök leverésére, de ebből egymagából nem alakulhat még emberi ösztartozás, emberi társadalom, amelyben — hacsak elvben is — egyenlőnek mondatik a gyengék és erősek joga és amelyben a gyengék is — sőt ezek legfőbbképpen — képezik az ösztartozás elemeit.

Máshonnan ered a gyengéknek és erőseknek ez az egyenlőség! elismerése, mint a pusztán önfentartásból és annak fokozataiból. A marxizmus kifejejtette a fajfenntartás csekély alaptörvényét s ennek nagyon is különböző voltát az önfentartás természetével szemben és ezért teóriája csak egyoldalú igazságot jelentett.

Nem véletlen, hogy a szocializmussal, az öntudatos osztályharccal egyidejűleg, a nőkérdés is szociális problémává vált. És ez a kérdés nem a szocializmusból, a történelmi materializmusból érthető és oldható meg elsősorban, hanem a lét másik alaptörvényének: a fajfenntartás lényegének tudatos megismeréséből. Ezért vált a feminizmus s főleg a szexuális probléma másik szociális kérdéssé.

* Ezeket a fejtegetéseket, bár azok nem mindig felelnek meg a tudományos kutatás bevett formáinak, „szívesen közöljük, mert olykor szubjektív-rapszodikus nyelvükön is új, fontos és elhanyagolt kérdésekre mutatnak rá.

A tudományos eredmények ezen a téren sajnos még igen csekélyek. Még nagyobbára orvosi — azaz anatómiai és biológiai — kutatások nivóján állanak. S bár már ezek révén is sok új igazságra rájöttek, sokkal több még az ezeket kísérő temérdek hazugság. Az orvosi tudomány nagyjai, akik fizikai ismereteik útján kutattak a női psziché után, rendszerint a maguk férfikarakterű igazságaira következtetnek a nőnél s így „örök eredmény” gyanánt hirdetik: vagy azt, hogy a nő egyenlő a férfival, vagy azt (ami gyakoribb eset), hogy a nő nem egyenlő a férfival, alárendelt lény s mégis csak a férfi a világ jogos vezetője és uralkodója! (Lásd Avenarius, Lombroso, Moll, Möbius stb. műveit s a jelen szexuál-pedagógia német irodalmát). Akadnak ugyan már nemi pszichológusok is (költőkön kívül), kik lélektanilag kutatnak a nő nemi mivolta után, de ezek egyrészt még experimentálnak, másrészt még igen gyengék, zavarosak. Egy hatalmasuk volt: Weininger. (*Geschlecht u. Charakter.*) E fiatal ember lelkét tövig rázkódtatta meg e kérdés mélységes problémája és ifjú egyéniségének minden erejét s akarását vetette munkájába, melyet megváltó cselekedetnek érzett. S mégis utólérte őt is a tragikum. Nem abban, hogy öngyilkos lett, hanem hogy férfi volt: hatszáz oldalon keresztül kénytelen a nő pszichéjével foglalkozni, kénytelen bevallani, hogy a nő az emberiség legkifürkészhetetlenebb rejtélye, de a végén konstatálja, akárcsak a középkori francia érsekek kongresszusa, amely szintén a nők miatt ült össze: nincs a nőnek lelke s kimutatja ő is, hogy csak a férfi Énje egyedül jogosult a világ uralmára s a halhatatlanságra . . .

Több eredménnyel volt a feminizmusra nézve a valamivel objektivebb történelmi kutatás. Az érdek-perspektívák határain túl, a távoli történelmi képeken nem kerülhette ki a szociológus vizsgáló szemét az anyaság fontos tényezője és ennek befolyása a történelem alakulására, bár a megfordítottját, a történelem befolyását az anyaságra, keresték. Kitudódott ennek révén, hogy a nő nemcsak a híres anyajog korszakában, hanem — amint ezt egy francia szociológus, Richard, most megjelent könyve gazdag etnológiai és jogi tanulmányok alapján kimutatja — épen a patriarkális viszonyok korában, tehát ép elnyomatása alatt, abban a stádiumban, amikor a férfi abszolútizmusa, mindenhatósága látszólag mindenre kiterjedt: épen akkor töltötte be a nő anyasága s tipikus asszonyi volta révén, a történelemben csendesebb, de kulturjelentősebb szerepeit. A férfi hangos, brutális történelmi zaja mögött a nő, családi helyzetében, az a nagy többségi faktor volt, amely az igazi haladás alapföltételeit, az összetartozás s a béke eszméjét szolgálta; ő képezte nagyobbára a civilizáció produkáló s alkotó elemét, konzerváló természetével pedig a haladáshoz szükséges örök aiapbazist tartotta fenn. S ezzel kapcsolatban ez a szociológus végre felteszi azokat a rég felmerült kérdéseket: Nem-e túlságos egyoldalú értékelés alá vettük eddig azt az állítólag kizárólagos férfibirtokot: az egyes zsenit s ennek jelentőségét a történelemben? Vajon szociális szempontból nem-e ép oly fontos tényező-e a zsenire a többség föltétele, mint a többségre a zseni? és végül lehet-e, szabad-e a zsenialitást, ezt az összprodukcióját a társadalomnak egyes emberi tulajdon-

ként tekinteni? Nem-e ugyanoly fontos erőtenyezője a történelemnek a nők konzerváló képessége, mint a férfi-zseni és talentum variáló képessége? S elfogulatlansággal mutatja ki Richard konkrét adatok alapján, hogy a kultúra, az etika és esztétika történelmi oroszlánrészét tulajdonképpen a nő szolgáltatta, amint a nőiességben, az anyaság szolgálatában rejlik egyáltalán a társadalom kulturfaktora, míg a férfi része a harc: a gazdasági s politikai küzdelem.

De a feminizmus kérdésének lényege mélyebben keresendő, mint a történelmi jog fejlődésében s ennek társadalmi alakulásaiban. Mindennemű társadalmi alakulás az ember — nő és férfi — bensőjéből veszi eredetét. Ebben, a nő és férfi alaptermészetének a megismerésében, rejlik tehát minden társadalmi jelenségnek a nyitja és helyes megértése.

A keret itt szűk beható pszichológiai fejtegetésekre, de talán sikerül körvonalakban a kérdés lényegére rámutatni.

Weininger mondta, hogy a nemek nemi alapvoltában rejlik a nemek karakterisztikuma, egész létvoltuk alapmotívuma. De talán a tudomány, sőt talán még a modern feminista mozgalom engedelmével is állíthatjuk, hogy az önfentartásból, illetve ennek emberi fázisából, a férfinak, míg a fajfentartás emberi fokozataiból a nőnek jutott ki a nagyobbik rész. Ez az ő primer nemi jellegük. Vagyis a nőnek az önfentartásból, a férfinak a fajfentartásból s a szerelemből csak szekundér, csak másodrendű szerep jutott. Még pedig úgy látszik olyképen, hogy primer alapsajátosságuk az örök természettörvényi alapvoltuk, a másodlagos pedig kulturnevelési eredmény, az emberi történelem szülöttje. Ezt úgy értem, hogy a fajfentartás módzatai a férfinál épúgy, mint az önfentartás föltételei a nőnél, a történelem, a civilizáció és kultúra haladása vagy visszaesése szerint alakulnak és változnak, míg elsődleges alaptörvényeik, a nőnél a fajfentartás, a férfinál az önfentartás, általában, nem változik s belülről kifelé minden körülmények közt érvényre jut. Sőt, úgy látszik, hogy az örök szekundér részüket is csak az eredeti nemi alapkerakterük jegyében és csak saját alapvoltuk támogatására követik. Így p. o. a nő alapjában azért követi a „reális élet”, a létért való küzdelem, neki másodrendű érdekvilágát, hogy ennek segítségével érvényre juttathassa szerelemvilágának, nemi alapkerakterének az igényeit, míg a férfinak valójában legszociálisabb, leghumánusabb, vagy legérzelmibb törekvése is csak az önérvényesülésnek szól; csak ennek a biztosításáért, esetleges kiterjesztéseért követi a közösség, az együttérzés, a szociális, vagy a családi élet követelményeit.

A férfi alapvoltának, az önfentartás tipikus nemi megnyilatkozásának a mikéntje elég ismeretes előttünk. Más tevékenységét úgy szólván még nem is ismerjük. Hangos, lármás küzdelmes voltával tele van kezdettől fogva az egész világ. Minden, az egész történelem, a gazdasági épúgy, mint az erkölcsi, a gyakorlati élet institúciói épúgy, mint a tudományos elméletek csak róla szólanak, őt hirdetik, verejtékes küzdelmét, munkáját, önhitét, csalhatatlanságát, kiváltságosságát

énjének örök dicső uralmát, halhatatlanságát. S önalkotta bálványainak templomát emel a történelem s folyik az önimádás, a durva önzés évényesülése, majd alázatoskodó önámítás mögött, majd nyíltan kérkedő otromba göggel. A szent megváltó munkát rabigává tette és ostorcsapásai alatt mint fenevadak kergetése folyik a harc, a verejtékes küzködés s a gyakran ész- és célnélküli vad hajsza, a pusztulás s az öndicsőítés himnusaiba öregek s rokkantak nyöszörgése, nők és gyermekek jajgatása vegyül. Mindig a kultúra, mindig az igazság és szépség jegyében a művészet hozsannájával indul el a férfi a világműzdelembe s vele s mellette örökösen ott is van az igaz isteni szikrája, de valóban örökösen győzött és győz rajta a pillanatnyi önérdék úgy, hogy az örök kultúrtörékvés ürügye alatt, valójában csak az önzés érvényre juttatásának, az öndicsőítésnek szolgált. A művészet, az igazság s mindaz, amit igazi kultúra alatt értünk, a férfínál eddig mindig az elűzött ifjabbik fiú szerepét vitte az idősebbikkel, a birtokok örökösével szemben. Ez a férfi önszemélyfentartó alapkarakterének örökös győzelme, az ifjabbik, a szekundér, fajfentartó, vagyis a szeretet kulturális alap-faktorával szemben. A vagyonbirtokló „én” érvényesülése képezi a férfi örök elsőrendű érdekvilágát s a kultúrértékekért való harckonfliktusaiban örökké ez marad a győző. Néha pillanatra kijózanul az „öreg” az öndicsőítés tompa mámorából s megemlékezik első régi, istentkereső vágyáról s ekkor visszahívja, visszasírja elűzött ifjabbik testvérét, de már csak hogy békét kössön vele öreg lelkiismeretének a megnyugtatóására . . . Egy ilyen pillanatot az öreg történelmi Ádámnak képezte p. o. a marxizmus is és kijózanodva szól a kor legerősebbje:

Hazugság, ürügy volt isten, vallás, szentség — a birtokló „én” volt a történetek igaz rugója — erősek s gyengék, birtokosok s nem-birtokosok osztályharcaiból állt igazán a mi kultúrtörténelmünk, a mi istenalkotta emberi társadalmunk — ez az igazság; de most „világ proletárjai egyesüljete”, az össztartásban, az együttességben rejlik az igazi emberi erő! . . . És „egy az összességért, az összesség egyért” s „éljen az emberiséget megváltó szociáldemokrácia” az új istenség hevítő jelszava, de csak azért, hogy a „reformszocializmusban” újra síkra léphessen az „egyéni érvényesülés” jogosultságáért, amely végül igazában csak a politikai, a személyes önérdék érvényesülésének a győzelmével, illetve tragikumával végződhetik . . . És ez sem a szocializmusnak, sem a kereszténységnek, sem a görög szépművészetnek vagy a szemiták istenimádásnak a sorsa, hanem Ádámnak, az örök férfi nemi karakterének örök megnyilatkozása, a dramatikus kulturküzdelmében örökösen győző ősi első materiális énje személyes érdekének állandó felülkerekedése a kultúrától raja kényszerített mindennemű más faktorial szemben. Ez ő, az emberi fázisán is örök önhitű férfi, aki önönmagát, materiális személyes voltát, tartja a legfőbb erőnek, a legfőbb istenségnek és amint már léte első fokán Kain leveri Ábelt áldozati lángjáért s kimutatja „erejét” a „gyenge” felett: ugyanúgy végig az egész történelmen, ezer és ezer átvitt formában — tegnap a közvetlen nyers erő kifejezésével, ma technikai eszközök ereje, vagy a pénz hatalma útján — örökké

az ő fokozott önzése, önhite, a személyes én érvényrejuttatása győz és győzni fog, amíg a férfi — férfi. A férfi nemi alapvolta valóban a férfi állandó erősebb létkaraktere. Az, ami a férfi cselekvéseiben mégis emberiség, ami a saját erősebb létfaktorát is az emberfia tragikumaként tünteti fel, az, amint látni fogjuk, más alapból ered, mint a férfi önönmérszertéből.

A fajfentartásról, a nő ellentétszerepéről ugyan elég sok tény beszél. Az anyaság, a nő alapvoltának legjellegzetesebb megnyilatkozása, nyíltan mutatja, hogy az emberiség, a kreatúra örök újrakeléséért, megújulásáért ontja a véré, önönmagának a feláldozása árán. Mégis az anyaságról, a nő szerelemvilágáról nincs még „történelem”. Az önmagától elvakult önhit, mint minden személyen kívüli érdekét, ezt a legszentebbet sem vette még észre, vagy ha igen, akkor is csak azért, hogy rajta a maga felsőbb, a természet bilincseitől független „úr” voltát mutathassa ki. De talán jelen önmegismerési korszakunknak adatott meg az emberi természeti törvények ezen „másik” lapjának a felismerése is.

. . . Soká sírhatott egymagában az aranykelyhű Lótuszvirág valahol a Gangesz vizein — amint a költő mondja — soká kellett egymagában a fájdalomat viselnie, míg akadt engesztelője, míg akadt férfi-észrevevője s vele a férfi-önkénynek bírāja. A szerelem, a szeretet pedig valóságos Auguszt szerepet viselt eddig a történelem komédiájában. Különösen Jézus Krisztus óta, azóta, amióta az önhit démona is fehér liliomot tűzött a mellére, amióta az ember terhes lelkiismerete azzal vigasztalódik, hogy „feltámadunk, mert Ő egyszer már elvázott miértünk” . . .

. . . Dehogyan egyszer, dehogyan egyszer . . . örökké, az önhit érvényesülésének minden győztes csatazajára vérzik el az „Ő” szeretett országa. A szeretet, az ő világa, amelynek igaz hordozója, alapja, örökké élesztő és újjáélesztő faktora: a nő, az anya, a nő nemi fajfentartó emberi fázisának az önhit fölött örökké győzedelmeskedő szerelmi birodalma. Ez az a birodalom, amelyről még nincs történelem, de amely a látszatvilág mögötti mélységében, sötét hallgatóságában tolja az önhit ördögének a pusztítása ellen a létfentartó kerekét és szövi az „egyén” önkénykedése ellen is az egységesség világhálóját, összegyűjtve, rááldozván minden világmegváltó erejét.

Már a legalsóbb indifferens állati fokon is, ellentétesen nyilatkozik meg a fajfentartás ösztöne az önfentartással szemben. Már ott is a fajfentartó lény, ameddig az ösztön elér, az egyén, a jövő másikat egyénért él és áldozza a véré. Az emberi fokon nemileg differenciált nő, nemcsak fejlődési magaslatunkhoz képest emelkedik a fajfentartás érzelmi skáláján, hanem differenciáltságával egyre jobban nő benne eredeti nemi alapvoltának a jellege. A nő egészen az odaadás, egészen az önmegosztás vágya az egészen önhitű férfival szemben. És itt többé nem pusztán csak az ösztöni érzés folytán, hanem igen is akaró, gondolkodó, mérlegelő és számító emberi tehetséggel éli és érvényesíti a nő a maga szerelmi világát. S minden

formájú ténykedésének szerelem az alapkaraktere, minden számítása, gondolkodása felett a szerelmi odaadás, önmegosztás vágya győz. Hiába okoskodik a szerető, az anya, hiába törekszik gyerekeit szigorúan tartani, mindenben túlcsap a nőnél a logikátlan, önmagát adományra készítő szerelmi alapkaraktere. Kimondhatatlanul komplikált az együgyű s látszólag öntudatlan Gretchen érzése, a kötelesség és akarás, az ösztön és szerelem közt viaskodó benső lelki világa még Fauszt, még a legfejlettebb férfi mellett is! Az emberi lénynek a legsúlyosabb, legválságosabb helyzetét éli a nő az önmegosztás, a szerelem teljesülésében, az önhit győzelmével szemben. Mindig áldozást kíván e pillanat s mindig bukást hoz s jaj annak a nőnek, ha nem tudja ezt túlélni, ha nincs ereje élő újjászületésre . . . És van, mindig van. A nőnél a szerelem fajfentartó volta az önhitnél is erősebb s ez az ő emberi törvénye, természet parancsa. Törvénye az én feláldozása, az egységesség, a szerelmi motívum fentartásának a javára. És hatalmasabb, erősebb törvény, mint a férfi önzéstörvénye, mert kétszeres erőt, az „Én” és a „Te” összes emberi erejét tartalmazza.

Nemcsak férjhezmenés, nemcsak a szexuális nemi élet, nemcsak az „anyaság” útján él a nő szerelmet, ez csak szerelmének az örök állati primitív létbázisa. A nő ezen legősibb, legdurvább szerelmi létformájától kezdve egészen a legmagasabb, legsubtilisebb, legnagyobb érzés fokáig, mindenütt az önmegosztás, a másért, vagy legalább is mással való élés vágya hevíti. Ennek teljesítése után hajtja a nőt szünetlenül minden cselekedete a lét minden neki lehető formájában, forradalmi barrikádon épügy, mint a gyermekszobában. Ez az ő legbensőbb nemi alapmotívuma s ennek érdekeit hajszolja minden lehető és lehetetlen formában: kacérkodás, szenteskedés vagy akár feministáskodás, vagy jogküzdelem a kor fejlettségéhez mérten váltokozó álarcai mögött. Az összetartozás szerelmi alapmotívumának a szolgálatát követi a nő a való élet minden kicsinyes momentumaiban is. Ennek szolgálatában keres „férjet” az összetartozásra, a házasságra „törvényesen” kényszerültet s bűnösnek, hibásnak érzi magát, ha csak pusztán a szerelmet, a győző önhitt kéjét szolgálta, — amit a nő persze még így is annak vártában követ el, hogy szabadon s nem kényszerből követhesse az együttességnek gyönyöreit. (Természetesen az állandó és tipikus női élet valójára mutatok rá ezzel, aminél a „legmodernebbeknek” talán már holnap is átcsapó „ideáljai” nem jöhetnek figyelembe.) Ennek jegyében alakítja a nő tovább is a családját, vagy akár egy eszme körét. Az emberi nő anyasága már nem áll pusztán a gyerekkel való egységből, vagy az iránta való szeretetből, az emberi nő anyaságának a főjelentősége abban áll, hogy összetartozást teremt és szolgál vele: hogy a gyermeke által az önhitt férfit együttességre, önönmagának a „másikban” való megismerésre tanítja, hogy apát, szerető lényt nevel az ellentétes érdekű férfiből. A házasságtörő nő bűne nem abból áll, hogy a nő a „szerelmét” követi, még kevésbé abból, hogy a férfit „megcsalja”, vagy mert a férfi familiájába „idegen származásúakat „belecsempész”, hanem abból, hogy szerelmi voltának a lényegét és fokozódását, a maga körül vont közösség gyűrűjét, az együttesség szentségét töri meg, mert önönmagát csalja meg!

Természetesen még ennél is súlyosabb a bűne, ha szerelmi összetartozás nélküli, pusztán érdekszövetséget köt, a szerelemről való lemondás árán.

De a nőben annyira erős az összesség szolgálati motívuma, hogy valójában még a legocsmányabb, legsilányabb szövetségeiben is csak ezt követheti, csak ezután hajszolhat jóban és rosszban egyaránt. Az aggszűz, az önmagára maradt nő ezért oly halálos irigye minden, még a legszegényebb sorsban élő asszonynak is. És jól mondta Weininger: a nő nem élhet magánosságban, egyedüliségben — nem, mert nem ismeri ezt, hanem mert ez egyszerűen elviselhetetlen neki, bár akkora magánosságot, mint aminőben a férfi abszolút énje gögijében él, egyáltalában nem ismer. Inkább követi a nő a legsiralmasabb, sokszor meggyalázó közösséget is, inkább elfogadja ennek bármily nehéz föltételeit is, semhogy egymagában éljen. Innen az öleb kultusz az öreg magános nőknél; ezen önmegosztásnak benső szükségszerűsége folytán hajszolja, űzi a jótékonytságot s minél felületesebben űzi, a szélső önzés osztályabeli nő a „jótékonytságot” annál kevésbé elégti ez ki őt. A veleérzés, a veleélés a nő igazi mindenkori tudatbirási módja: „mindig mással törődik”, mással érez, mással gondolkodik, még saját önönmagára nézve is; másnak a szempontjából ítéli meg a saját legbensőbb állapotát, „mit szólna ő hozzá” ez a nő örökös első személyi ítélet módja: másnak, — rendszerint a szeretője vagy az „irigy barátnöje” — szemével vizsgálja magán a ruhája, a kalapja állását is.

Az összérzés, veleélés ezen alapkaraktere folytán a nő benső világa nem ismer szigorú határt az „enyém és tied” közt sem, nem ismeri valójában az „énért”, a létért való küzdelem alapkarakterét, a magánjog és magánvagyon mai szigorú határainak az alapját sem. A nő valójában ennek a létformának csak a passzív kényszerült résztvevője, élvezője. S ebben rejlik a nő passzivitásának oka is az eddigi történelemben, amely valójában csak a materializmus, a birtokvagyon és a magánjog küzdelme volt. És ezért találjuk, hogy azon ősi törzseknél, ahol az anyajog uralkodóban volt, kommunizmusban éltek. A nő alaptermészete, az összegység, az én-te együttesség élése. A magánjogért való küzdelemben nem vesz és nem is vehet direkt részt. S ezért hiába a feministáknak minden erőlködése a nő e passzivitása ellen, amíg a „jog” csak a magánvagyon, a materiális birtoklás védeszköze, miként még ma is. Hiába erőlködnek ezért a szociáldemokraták is a nőből „öntudatos osztályharcost” nevelni, noha a legnagyobb készséggel vennének részt a köztért való „áldozásban” és százzszor oly nagy a proletárnök nyomora, mint a férfiaké. A nő benső összérzés tudata előtt ismeretlen az én és te közti ellenséges ellentét és ezzel együtt az én és te közti vagyonmegosztással megszabott birodalma az osztályharcnak. Ezért nem is tudhat természetesen öntudatosan magánvagyonáért, osztályérdekéért harcolni. Nem az öntudatosság képessége, hanem ezen öntudatosság képessége hiányzik itt a nőnél. Bezzeg a maga érdekvilágának a tudata eléggé meg van még a szociáldemokrata mozgalomban is: férjhez megy, férjet szerez, és még hozzá hűségést! a magánvagyon legelkeseredettebb fitymálói között is és fentartja, megteremti az összérzés, az összetartás

eleven voltát maga és „ő” között. Persze, hogy ezek a nők is hamis, tudományos frázisoktól megtévesztett tudattal követik alapvontukat, mint amily hamis meggyőződéssel hirdetik a maguk részéről az osztályharcot, mint az egyedüli megváltás lehetőségét és amily — bár kevésbé — hamis tudattal hirdették a régi módiak a férjhezmenést, mint a nő kizárólagos hivatását. (Talán ezért is fordul a szocialista férfi, amikor komoly szándéka kerekedik, szívesebben a polgári osztály” lányai felé, mint az egyetbeli elvtársnőihez.) De van még sok más ismert jelenség is, amelyek a nők magánjogi indifferensséget bizonyítják. A „kleptomania”, ez a kizárólagosan női jelenség is innen származik: tagadja, protestál ellene, elkeseredetten visszautasítja magától a „lopás bűnét”, a becsstelenséggel való vádolást, azért, mert másnak a tárgyát elsajátította magának; nem tudja magát ezért „bűnös”-nek érezni. A legmodernebbeknél is látjuk, minden pályához igyekszik hozzáférni a nő, csak a jogszolgáltatás pályája, a direkt jogvédő pályája viszonylag üres még női hódítóktól.

A női lényeg alapvolta fölötti eddigi megtévesztés a férfinak a nőre kiterjedő szubjektivitásából ered, aki, először is a nőt a saját karakteréből kifolyólag ítéli meg (mint ahogy a maga részéről más módon nem is ítélhet), másrészt pedig, és ez a még végzetesebb tévedése, a nő fajfentartási voltáról, szerelméről is körülbelül azt tartja, amit saját másodrendű fajfentartási szerepéből tud. A nő nemi életét is, a hozzá való viszonyban, a hozzá való alkalmazkodásban kimerültnek véli, mint az övét a nőhöz. Eszerint természetesen a nő, a férfinak a tudatában csak csekély szerepet foglalhat el. Eszerint a nő csak *Gebärmutter, durch und durch Sexualität ohne Ich, ohne Selbstwert, ohne Seele*. Amint ezt Weininger, ez a legkarakterisztikusabb férfi-szubjektívum a maga művében bebizonyítani törekszik.

A nő nemét ítéli a férfi *durch und durch Sexualität*-nek. A nő valóban nem, egészen nem, amint a férfi is csak nem, egészen és mindenben a saját nemi karakterének a megnyilatkozása. Ám a nő neme, a maga lényeges alapvoltában époly abszolúte sajátos természetű, sőt még a szexualitástól, a férfival való organikus nemi viszonyától is független voltú, amint a férfi az önfentartás, az önhit alap-sajátosságában független eredetileg a nőtől, bárha a nemek alaptermészete (a nőnél az áldozás, veleérzés és odaadás vágya épúgy, mint a férfinál az önhit, önzés és abszolút önérvényesítés karaktere) a kimondottan „nemi” momentumban nyilatkozik meg a legerősebben. Az ellentéteknek, ellenségeknak a maguk legsajátosabb, legősibb természetükkel való mérkőzésének végső és döntő pillanata ez, amely pillanatban a férfi is csak épúgy és épannyira a maga önhit nemét eh, amint a nő az ellentétjét. A nő igaz szerelmi alapkaraktere, akár csak a férfi önhit még a szexualitástól általában is független. A nő szeret még mielőtt tudná, hogy mi az férfi s anya, amikor fogalma sincs a szexuális élet mikéntjéről, aminthogy nem-anya is lehet, a szexuális élet alapos ismerete dacára, sőt még gyermekeknek a birtokában is. Azt lehetne mondani, nem az anyasága folytán lesz a nő szeretőképese, hanem szeretőképessége, nőiessége folytán lett anya.

A férfi a nemi élet momentumában is csak a saját eredeti nemi

karakterével érvényesül. Saját részéről valóban sem a fajfentartás, sem a szerelem — ennek valódi értelmében — nem dominál, hanem lényegileg csakis a saját, az önhit, az önérvényesülés nemi alapkarakterét juttatja érvényre; a személyes önélvezés kéje, mámora pillanatát éli és érti a férfi a „szerelem” alatt. Ezért ő „bírní”, „uralkodni”, „győzni” akar a nő fölött, amíg a nő az odaadhatás gyönyörét keresi; ezért őrzi itt is örök féltékenységgel a nőt, akárcsak egy birtoktárgyat, az örök ellenségtől s itt is míg a nő boldogságának az alapfeltétele, az összérzés, az együttesség: a férfinál legfőbb „szerelmi” érdekként az szerepel, hogy „egyetlen egy”, hogy mindvégig „úr” maradjon. (Lásd Stirner analógiáit is!)

Természetesen a férfi valójában époló kívéése lesz épen a nemi momentumban és a nő önmegadása által „úrrá”, mint a nő abban a percben a férfi önhitte által „legyőzött gyenge rabszolga”. Mindkét nem egyaránt rabjai ősi természeti voltak, itt is, mint életüknek minden pontján. A férfi mindennemű küzdelmében, létének minden pontján az „uraságát” akarja érvényre juttatni s épúgy a nő is minden életmomentumában az önmegosztás összességet szolgáló alapmotívumát éli. De a nemi momentumban ez alapvultuknak az örök primitív és örök primer legerősebb kifejezését élik a nemek: a látszólag leg-egyénibb tudatosságú nő odadóvá lesz s a leghumánusabb, vagy akár a legpogányabb férfi is az „uralkodás” gögójének rabjává válik.

De Amor és Psyche e gonosz játéka aztán természetesen végzetes tévedésbe ejti a nemeket az egymás lényege felől: mindegyik nem saját alapkarakterének a szemüvegén keresztül látja a másikat, az önhitű „uralkodó” férfi a nő szerelmi önmegosztását a „gyenge” nem megadásának tartja, amint a nő is szerelmi alapkarakterének megfelelőleg látja a férfit: a harmonia tökéletesebb párját, zsenit, fél-istent, vagy legalább is „nemeslelkű” lovagot keres a legbutább önhitű férfiállatban. (Bizony ennyivel előnyösebben jár a férfi, a nő tudat-képességével, mint a nő a férfival!)

Innen ered a nemeknek egymással szemben való hazug volta és kényszere. A férfi a legreálisabb, legmateriálisabb szándékai fölél, a nemes érzésű lovag köpenyét veti. A nőnek pedig egész mai szexuális élete a férfi önhit alapvultából s a hozzá való alkalmazkodásból eredő hazug világ. A nő igaz szerelmi jellegéhez a mai nemi életnek valójában semmi köze sincs. Ez még olyan, amilyenek a férfi nemi lényege meghatározza és az ő dualisztikus — az őstermészete és a kulturhaladás követelme igényei közt — viaskodó lelkének a kifolyása. Innen ered nála a szerelem szétválasztása, egyrészt a legdurvább pusztán anyagi pillanatnyi kéjre, másrészt pedig tisztán szellemi, minden anyagi-tól ment platói szerelemre. A nő természete magában szerelmi alapkarakterének megfelelőleg monisztikus, egységes: ő nem ismer szellemiek és anyagiak közti áthidalhatatlan úrt, nem ismer szigorú platói szerelmet — a férfi értelmében — amint nem ismer pusztán szexuális élvezetet sem. A nő épúgy várja az abszolút eszményinek reális megjelenését, amint a legdurvább realizmusban is az eszményt várja és keresi; és ahol nem találja fel, ott ezt a maga szerelmi alapmotívumából megteremteni igyekszik. Ezért szereti a nő a gyermekét

— az egységesség világának a jelenségét — jobban, mint a legjobb férjet, de azért szereti a nő az „ideálját”, titkos szeretőjét, ősi lelki egységességének vélt párját még a gyermekénél is jobban. (De soha a platói szerelem tisztán „művészi” értelmében). De sőt, mert a nőnél a szerelem, az összérzés alapvolta uralkodik valójában mindenkor a szexualitás fölött, tudja, képes a nő a férfi szexuális igényeit is követni már akkor, amikor neki magának ez inkább fájdalmasan terhére mint élvezetére van. A prostituált nő, ez a látszólag tipikus szolgálója a szexuális életnek is — tudvalevő dolog — nem azonosítja magát és legkevésbé „szerelmét” a „hivatásával” s csak olybá veszi azt, mint más munkásnő a keze munkáját. Még a kivételesen karakterisztikus kéjnő élvezete is inkább a férfi kéjével való együtt-érzésből, mint önélvezésből áll; sőt mélyebbre tekintve, a kéjnő valójában a férfi szexuális kicsapongásában rejlő gyilkos, pusztító karakterének a közösségi megtorlója és inkább a megsértett nőies-ség bosszúját, a férfi pusztulását, mint a kéjét szolgálja.

A nő önönmagától, östermészeti törvényénél fogva szeret s nem a férfival való szexuális viszonya folytán és ezen szerelmi alapindoknál fogva követi a szexualitás föltételeit s vele a hazugság és tettetés egész nagy birodalmát is. Nem tehetsége, hanem külső lehetőségek híján kénytelen a nő alapváltan a megnyilatkozásaival a szexuális nemi élet keretein belül maradni. Nem volt még a nőnek erre más lehetősége a férfinnál, mint öntudatlan, sötét ösztönvilága.

Ezzel természetesen azt sem akarom mondani, hogy mind a nők csak a legigazibb szerelmi világot élik, vagy hogy nincs nő, aki nem volna szexuális. E fejtegetések nem a nőket, még kevésbé az egyes nőket illetik, hanem a nőket általában, a nemi alapváltat, típusát, amelyből a nők sokasága, mint a típus felszínes része nagyjában csak a nő jelen sekélyes érdekszférájáig ér el s mint olyan többnyire bizony épen csak hogy a szexuális nemi élet érdekköréig jut el. (Amint a férfi önhit-karakterének sincsenek teljes jelenségei, hanem csak többé-kevésbé kifejezett fokozatai.) A nőieség teljes kifejezésű jelenségei, azok, akik ősi szerelmi voltak mélyéig érnek, époly ritkák persze, mint a férfiaság állati bestialitásának a teljes kifejezői a hasfelmetsző *Jack*-ok, a *Don Juan*ok, vagy az abszolút individualizmusban önmagukat pusztító *Nietzsché*k. S még ritkább az önmagát teljesen érvényesítő női egyéniség, akár csak a férfi közt az abszolút lángész.

És ettől eltekintve is, ezekre a nemek tipikus természetörvényi tulajdonságaira egyre jobban rákényszeríti az adott helyzet, a történelmi nevelés a másik nem tulajdonságait, mint szekundér jellemvonásokat.

Amennyire független a nő a fajfentartás, a szerelem alapváltan a férfitől és a vele való nemi viszonytól, ép annyira függ a férfival való viszonyától mégis ezen alaptermészetének a reális megvalósulásában, szerelmi természetének a világban való érvényesülésében. A nő saját benső világa, annak realitása valóban egészen más, mint amit általában „reális élet” alatt értenek. A nő

legbensejében inkább az „ábrándok s illúziók” birodalmát éli, mint saját, való realitását. Végnélküli, egymásutáni történetek és átételek egyetlen mozdulat nélkül, a legnagyobb fájdalom s a legnagyobb gyönyörűség közti váltakozás egy pillanatnál is rövidebb momentumban, halál és új életre kelés egy szembehúnyás alatt. Talán a mindenség tér és idő nélküli világát éli a nő. Egész élete, bensejében, valójában csak ezen saját világa s a „való” közti viaskodásból áll s annyit él, amennyire ezt a saját világát éli, amennyiben ez megvalósul. A másik, a pusztán önérdek létvilága a nőnél valójában a rettentő semmiséget jelenti, amely elől, ha megszűnik minden reménye, ha a szerelem világának minden kilátása nélkül itt áll, inkább a halálba menekül. Csak a maga világának a hitében tud a nő férjhez menni és szerelmet keresni ott, ahol a „való” szerint csak „anyagi érdekszövetséget” kötnek; ezen világ realitásának a hitében állhat ki a nyomorgó anya, megtörtén, megsínyletten, betegen, hogy tizedmagáért küzdjön meg a Moloch-hal, akivel a való szerint az „egy gyenge” sem tud szembeszállani. De e legbensőbb női világnak a külső megnyilatkozása, megvalósulási lehetősége, az, hogy mint anya egymaga küzdhessen meg tízéért, hogy szerelmi lángot kelthessen a Mammonnak szánt oltáron is, vagy hogy bűnbocsánatot találjon Jézus Krisztusnál, vagy hogy akár a feminizmusban harcra kelhessen a férfiak ellen: mindez a férfivilág ösztököléséből ered, önhittermészetű befolyásának az öntudatlan eredménye. Csakis a férfi világgal való egybeolvadása után — akár egyéni befolyás, akár társadalmi faktorok útján — vesz és vehet csak fel a nő végtelen hangtalan birodalma mozgást, vérlüktető életet, élő cselekvő alakot, történetet s érheti el a maga világának az érvényrejuttatását. Az agg szűz, aki begubózva él a maga tétlenszende, mozdulatlan életében halottnak érzi magát a világgal szemben, vagy csak a nélkülözés fájdalma fűzi őt hozzá. Az ifjú hajadon első reális mozdulata, a rokkájának, fonógépének első még tétovázó megindítása kelengyén, az első hímző szál kifeszítése, az önhitt férfira való első reflektálásában megy végbe és száll és terjed ez az öntudatlan reagálás, míg el nem készül a „szoba és konyha” minden csekélysége, míg nem tökéletes a főzés reális művészete s míg el nem készült a még reálisabb hálószoba szentsége, míg véres valósággá nem vált a mama és baba hajdani illúziója, játéka. És száll és terjed ez a reagálás, míg ott nem áll a nő a rideg önfentartás véres küzdelmében is, mint a férfi ellensége vagy harci pajtása, mint a „reális” élet legbensőbb ismerője, mint édes nevelő anyja; míg ki nem csikarja tőle a neki járó megtagadott részét, míg nem sikerül a saját legbensőbb lényét is vele elfogadtatni, a szerelmet, a szeretetvilág illúzióit is véres valósággá tenni s míg ott nem áll — majd — a való reális élet eszközeinek teljes bírásában, művészi női önmegnyilatkozásában, mint az egész társadalomnak az elfogadott elismert jogos női fele, aki közvetlenül és tudatos önmegismerésben valósággá teszi a maga legősibb illúzió-világát; míg rá nem nyomhatja a világtörténelemre is a maga istenadta női képét, mint élő valóságot. Ezen legelső épügy, mint legvégső női realitás megnyilatkozásának az örökös férfi-önhit az örök első indoka. Nélküle a leggazdagabb női világ mozdulatlan

holt tenger. Ennek értelmében igazuk volt talán nagyanyáinknak, akik azt mondták, hogy „a férfi a nő sorsa”. A nő realitása tényleg aszerint alakul, amilyen fogadásban részesíti őt a férfi és ebben rejlik annak az igazsága is, hogy minden férfinak olyan a nője, mint amilyent megérdemel. A nő világhelyzetéből, külső társadalmi pozíciójából mindenkor meg lehet ismerni az illető nemzet férfiainak kulturfejlettségét. A durva primitív fejlettségű férfi egyénnél a legfinomabb lelkületű nő is csak a brutális szexualitás szolgálatára szerepét viszi: egy Rafael, vagy egy Dante közelében pedig az együgyű liba is isteni jelentőségűvé válik. A primitív férfi-társadalom a nőt még házurnői mivoltában is kiskorúnak látja, a magasra fejlett nyugodtan adja majd a nő kezébe a társadalom kiváltságos jogait is. A férfi alapvoltából ered a nő realitása, azért a férfi e realitás fokmérője, meghatározója is. Ez egyben a nő tragikumája is világsorsában.

És ugyanolyan mértékben, mint ahogy függ a nő realitásától, külső alaki fejlődésében a férfitől, illetve annak alapkarakterétől: függ a férfi a nőtől, a vele való viszonyától a szerelemben, fajfentartási voltában s az ezzel járó erkölcsi, művészeti, sőt vallásos és tudományos kultúrtörténelmi létérdekében.

A férfi önhitt volta alapján önönmagától szerelemre — ennek igazi értelmében — egyáltalán nem képes. Nem csak a szerelem bírására, hanem még igazi megismerésére sem. A materiális önhit belső természete olyan, hogy nem engedhet magából szabadon önszántából, önakaratóból másnak jussot. Hazugság valóban a férfi ajakán minden szó a szerelemről, ennek igazi, önmegosztási, összegyűttességi értelmében s még inkább a „szeretetről”, vagy önönmagának a felebarátjával — aki neki valójában örök ellensége — való azonosításáról. Hazugság mindaddig, míg a férfi — férfi. A férfi szerelem alatt igazán csak kéjt, csak anyagi önönerejének az élvezését, a materiális önértékét élvezzi; még a férfiak közti barátság is csak a titkos ellenségeskedésben kötött békeszövetségből áll. Nem is ért, nem is gondol a férfi mást még e szó hazug kiejtése alatt; sőt még „házasság” alatt sem, mint anyagi érdekeinek a megvédését s szexuális igényeinek a kielégítését. Hiszen ennek megfelelően, ehhez való alkalmazkodásban van is egész mai és eddigi társadalmi életünk szerelmi világa berendezve, ehhez mértén alakult egész társadalmunk élő való erkölcsese . . .

Természetesen annál többet beszél, ír és énekel a férfi az örök szerelemről, magasztosságáról, tiszta erkölcsi törvényeiről. De ezek valóban csak az embert önhite felől megtévesztő csábítóeszközök; az öncsalás legsikeresebb formái. Akik a legtöbbet írják róla, a legkevesebbet tudnak s éreznek felőle való életükben. Sőt éppen ezeknél, a költő és művésznél (az igazánál), a legerősebb az önhit férfi faktora, ezeknél áll a legerősebb konfliktusban ösi voltuk a kultúrtörténetem, az ember-, „ség követelte önfeláldozásokkal szemben. És ebben a lírai ömlengések üres szóáradata kitűnő csillapító eszközként szolgál az önhitnek: az első szonett csinos elkészülése után, a „hőn szeretett és imádot” teljeen el van felejtve, s helyében egész nyíltan a „művészi egyéniség” önvényesülési érdeke kerül napirendre. Így jut a szerelem kívánta önmegosztás és csendes imádságos áldozás helyett az önhit a

magasztos énekek segítségével, fokozottabb érvényesülésre. A művészet és irodalom világában ismert kicsapongó és szertelen nemi élete a férfiaknak ezen fokozottabb s rontó öncsalásból ered s nem, amivel rendszeren kiengesztelni igyekeznek magukat „az egyéniség követelése szabadságból”. Természetesen a legtöbben csak utánzó, imádói az igazi művészezésnek s valahogy mindig át is fickándoznak a *Sturm und Drang* nehéz állapotából a csendesebb s biztosabb polgári életmódhoz. Az igazi, született férfi-művészlélek azonban, kivált az öntudatra ébredő, mint amilyen Schopenhauer vagy Nietzsche volt, de meg a Rafael vagy Beethoven-félék is, az önpusztulásig vívják az „én” és szerelem közti konfliktus elkeseredett harcát. A szerelem teljes tagadása és az „én” leggyilkosabb ellenségeskedése rejlik az abszolút platói szerelem és művészet szelleme alatt, a vallásos rajongások Szűz-mária imádásában s az abszolút idealizmus filozófiájában épenúgy, mint ennek ellentétjében, a pusztán szexuális szerelem cinizmusában, a kizárólag anyagi élvezeteknek követésében. Mindkettő különben testvérek is, a dualizmus ikergyermekai. Ennek teljes képét mutatja is az „ideális katolicizmus” fénykora, a vonagló középkor: annyira tiszta „égi” malasztá vált a „szerelem ő országa” benne, hogy a történelem legvérengzőbb, legkegyetlenebb részét képezi e kor való élete s onnan maradt meg ránk is a leglélektelenebb prostitúció.

De a sok önmegvesztegetésen át megkínzott, önhitében végleg kétségbejuttatott, tehetetlenül vergődő s az abszolút megsemmisüléstől rettegő férfi lelkében végre felszáll a vágy, a szerelem az igazi együtteség megismerése után.

S abban a pillanatban, amikor a férfi részéről bár a buta önhit göggye győzött, de a nő részéről a szerelem: a férfi is akarva nem akarva a szerelmi világ részese lett, amely ellen ő maga ugyan küzd, de amelyért erősebb mégis a nő küzdelme s győzelme. Ebben a kényszerült közösségben igazán részese a férfi a szerelem világának. A nő áldozatában való titkos részvételében tanulja akaratlanul is megismerni a szerelem csodáját, az áldozás örömét, tanulja megszeretni önmagát az ellenségben is; és sok, véghetetlen sok női áldozás után megy át a szerelem a férfi-önhit tudatába, mint saját erkölcsi és esztétikai „teremtő” ereje s innen juttatja a kulturfaktorokban további kifejezésre.

A férfi vágya oda is irányul, hogy a nő szeresse őt. Nemcsak azért, mert a férfi önhit tudatában a szerető fél mindig alázatosabb, tehát a „gyenge nem” szerepét foglalja el, hanem mert ösztönszerűleg érzi, hogy saját részéről, Önhit-voltánál fogva igazában csak legfeljebb a szerelem passzív fele lehet. Sejtja a férfi, hogy ő a maga természetével csak a világ halk kísérelője, szemlélője és legfeljebb imádója lehet. Mindent, amit szerelemben igazán tehet, az, hogy áldozni kíván a maga karakteréből, az önlét érdekeiből szeretett nője számára; minél jobban szereti, annál többet szeretne rá önfentartási kincseiből pazarolni. (Persze megvesztegetés céljából is teszi, hogy a nőt örömgényeinek a rabjává tegye.) A „szerelmes” férfi ezért a nőben keresi a szerelmi szentség minden tökélyét, amellyel tudja, hogy maga nem bír, nem bírhat. A nőtől kívánja ezért az abszolút

hűséget, a tisztaságot, tőle a szépséget s a jóság tökélyét, míg mindennek ellenkezőjét magánál természetesnek tartja. És ezért meg tudja bocsátani a megcsalt hitves is férje házasságtörését, míg önmagának nem tudja soha. Erzik itt a nemek ösztönszerűleg, hogy ami a nőnek itt a fő, ami az ő természetparancsolta hivatása, abban a férfია még csak a nevelt fia, aki örök megbocsátásra szorul. S érzi a nő a férfi rosszaságával szemben, hogy a maga részén van a felelősség a szégyen, mert rossz nevelő. S a férfi tudja, bármily nagy fontosságot kénytelen is a szerelemnek tulajdonítani, hogy ez azért tudatában mégis csak epizódyszerű, csak másodrendű szerepet foglal el. Talán ezért is erőlködik oly nagyon a nő előtt szerelmét „örökké tartónak” bebizonyítani.

A fajfentartásban az apaság szolgálatában is csak ily természetű másodrendű szerepe van a férfinak. Mert úgy amint nincs a férfinak a maga természetéből keletkező szerelemvilága, épúgy nincs természettörvényű apaérzelme sem. Az apaság a férfi részéről már kultúrvívmány, történelmi jogfejlődés, amely nemcsak a gazdasági erőföltételekhez képest, hanem főleg és valójában a nő fajfentartó alapvoltának a férfira kiható mikéntjéhez képest halad. Ezért a férfi még ma is csak a „törvényes” gyermekét ismeri el a „magáénak”, a „törvénytelen”, természetest nem ismeri el.

Az anyaság kíséretében mint annak „törvényesen”, vagyis mint a kulturfaktoroktól kényszerített résztvevője tanulja meg a férfi lassan, véghetetlenül lassan a szeretetet is. Pusztán önönmivoltából a pusztá önérvényesülés örökös kísérője, a pusztulás, előbb a Te pusztítása, utóbb az Én pusztulása következik. S csakis a nővel való személyes — hús és vérben való — önmegosztással szolgálja és követi a férfi igazán, ha passzív is, a nő szerelemvilágát, csakis ezen az alapon juthat benne tovább is. Minden más mód, maga a tudomány s a vallás útja is, ezzel szemben üres hazugság. Mert a férfi örök, igazi érdektudata csak a saját személyére vonatkozik és így csak önönsemélyéből való áldozása lehet csak igaz és őszinte. Minden más módja az érdekvallásnak hamis, önmegtévesztő, csak igazságának a kikerülése s minél szebben hangzik, annál hazugabb. Amint a nő a szerelmi világ alaphordozója, olyképen a férfi minden e világból eredő érdekében valójában a nőtől függ.

Ez a nő és férfi összműködésének a szintézise, ez a nemi viszonyok karaktere, egymáshoz való vonatkozása. Láthatjuk, hogy végeredményben nagyobb vagy kisebb „értékről” sem az egyik, sem a másik nemnél nem lehet szó. Az emberi nem, a férfi épúgy, mint a nő, egyaránt alá van rendelve a természeti törvényeknek, nincs tehát senkinek benne önértéke. Lehet, hogy a vasút, a gőz- és léghajó, az arany- és szénbánya, az ágyú és puskapor feltalálása és mindezeknek az alkalmazása a férfi-önhit emberi teremtményei, a férfikarakter zsenijeinek az alkotásai; de viszont a kultúrszomjas ember csiráit, a szeretet fakadását sötét, kemény lelkekben, játszi gyönyörűséget művészi alkotásokban, a megváltó reménységet megtörő szívekben, örömcsuklást

a lételhagyásban, teremtő kétségbeesést, szomjas tüzet, szerelmet, megújodást, a nő sötét lelki aknamunkája plántálta az ember birodalmába. Ezek a női szerelem zsenijeinek az alkotásai. S ki tudná megmondani, ez milyen munka volt. Könnyebb-e a nyers szénbányából mozgást teremtő gőz alkotásánál? Kevesebb-e az értéke, mert hősiességéről még nem esett szó? . . .

* * *

Jelenleg úgylátszik átmeneti korszakot élünk, a sok új meg régi igazságok zavaros küzdelmében, amelyben mindennek jogosultsága van: a tegnapnak is, a máának is, a holnapnak szintén. S igazán nehéz, súlyos felelősségtudattal jár azt mondani, ne azt, hanem amazt kövesd.

De azért mégis van nagy általános igazság az ember birodalmán belül is.

Az emberi nem alaptörvényein, ennek karakterén, mi, az élet szegény játékosai, már nem változtathatunk, tehát kár is rajta vitatkozni. A miénk azonban a mikénti megnyilatkoztatás, a mikénti érvényesülés, a működésünk kérdése. Minden már örök időktől fogva meg van, mi nem teremthetünk semmi lényegest, semmi újat, de az, hogy mennyire és milyen fokáig tudunk ebben az örökkévalóságban megnyilatkozni, mennyire és milyenformán sikerül a saját képünket rányomni: ez az emberi küzdelem értékbirodalma, ez a természettörvényen túli emberi szabadság, az akarás, a tehetség érvényesülési világa.

Persze, hogy a leghelyesebb formai megnyilatkozás csak a lényeg, az alaptörvény keretein belül történhetik.

A nő valójában nem érvényesülhet másképp, nem szolgálhatja jobban a maga és az emberiség részéről rászánt érdekét, mintha szerelmi alapkarakterének a tudatában és ennek érdekében küzd. Amint a legzseniálisabb férfi is kiesik a szerepéből, elveszít zsenialitásának az értékéből, ha önérvényesüléséről lemond: úgy hasztalan és értékelen a létfentartás minden a nő kezébe szolgáltatót eszköze, a legalsóbb önfentartás fokától egészen a legmagasabb fokig, a kenyérkereset-képességétől kezdve egészen az ecset, a szó, a toll leg-tökéletesebb mesterségéig, míg a nő saját céljainak, saját voltának a tudatában nem küzd, míg ezeket a létadta eszközöket, mint férfikartársai, önfentartási, öndicsőítési célnak tekinti és nem — közvetlen tudatossággal — csupán eszköznek, hogy vele saját ősi világát, ezen ismeretlen, eddig mozdulatlan birodalmát élő valóságként mutassa be.

Másnak — az ellentétéjének — az érdek szolgálatával nemcsak nem nyerhet, hanem nem is hathat. De ott, ahol a nő saját eredeti női voltával akar hatni — amely hatás természetesen egész más, mint a férfié — ott lesújthat, bele hatolhat a legkeményebb lélek legmélyébe: sokszor két szóval, egy sor írással s még inkább egy kurta pillantással az élő ember jó és rossz közti sorsának egész skáláján szágulldhat végig és alkothat vagy pusztíthat vele mérhetetlen sok emberi értéket. A művész férfi ezért valóban több rokonságot, több közönséget is érez a szeretőjével, a közvetlenül saját világát élő nővel szemben, mint a művész egyéniségű „kolléganőjével” szemben. És minél nőibb a szeretője, minél jobban fitymálja és veti meg a művész

formai alkotásait, vagyis minél nyíltabban éli vele szemben a nő a maga szerelmi életvalóságát és minél több áldozatot követel a maga sóhajtásaiért s eleven szerelmi szeszélyeiért a „művész”-től, annál inkább kénytelen ez magát neki alávetnie, mint legyőzött.

Más kérdés az, hogy hova és meddig terjedhet a nő önmegnyilatkozása, illetve meddig van meg rá a lehetősége? Úgy hiszem, hogy a nőnek rendelkezésére áll a kor minden eszköze, ha ezt előbb a maga mivoltának alárendeli, ha a rákényszerült létért való küzdelmet épügy, mint a saját erejével kivított művészi és erkölcsi vagy akár politikai és gazdasági faktorokat a maga lényegének a kifejezésre használja fel.

Es jelenleg a női önmegnyilatkozás ilyen lehetőségének a korszakát éljük: Az eddigi kultúra kétezer esztendő múltjának férfiúi megrögzött önhitben éltek s toporzékoló erejük vad küzdelmében a mai kapitalista nagyipari termelés horribilis rekordját érték el. Közben pedig anyáink éji aknamunkájukkal a szigorú családi fogságban, sötét ösztönök útján, a sok titkos könny és sóhajtás közepett odáig hatottak a férfi öntudatlan lelkére, hogy megérett benne egy újabb, tökéletesebb, igazibb szerelem és új igazi erkölcsi világ utáni vágy. Kijózanodott már a férfi maga is a szexualitás és élettelen mitológia dualisztikus hazug világából, rájött már maga is a brutális sátáni kéj és a még brutálisabb madonna-aszkézisnek pusztító voltára és vágyva várja, keresi, életének egy tökéletesebb, igazibb formáját. A nők lelke is csordultig telt meg az eddigi nyomorúsággal: megelégtették már az örök lemondást, a szerelemnek eddigi szűk, a férfi ösztöne szerint korlátozott ketrecét. Hosszú gazdasági és kulturfejlődés útján, melyben a nőnek oly nagy szerepe volt, elérkezett a női önmegnyilatkozás lehetőségének az a történelmi momentuma, az a réges-régen várt pillanat, mikor a nő nemi voltának a teljes tudatában kiléphet eddigi szűk, a szexualitásra korlátozott „nemi” köréből és küzdhet a maga eredeti voltában a lét egész vonalán, minden pontján szerelmének érvényesüléseért. Megérett a nő lelkében a szerelemnek ilyen megvalósulására való vágy és az ellentétes férfi lelkében a megfelelően elfogadó elismerő képesség.

Igazán szinte készenlétben áll erre a momentumra jelen társadalmi életünk egész gazdasági és szellemi világa.

A jelen nemi reformáció áramlatánál figyelembe veendő szempontok tehát ezek: a régi társadalmi nőt meg kell tanítani arra, hogy az ő benső világa, az ő ábrándországa e világnak semmi; hasztalan várja, hogy magától észrevegyék, hogy jöjjön el a mesebeli lovag, aki ezt megvalósítsa. Magának kell megragadnia a reális élet minden eszközét s velük bebizonyítani nyílt tudatossággal, hogy ez az ő igazi világa, hogy ez a világ nem mese, nem írott dráma, játék vagy novella anyag, hanem az ő véres valósága. És ne riadjon vissza, ne vesse meg érte a „reális” élet bármely eszközének a megszerzését, tegye magát a sorsvető férfitől függetlenné, szerezze meg magának a megnyilatkozás, a művészet, a tudomány minden módját, minden ágát, fogadjon el minden formát, hogy önnönmagát, legbensőbb női énjét kinyilatkoztassa, vagy vesse meg, dobja el mindegyiket s maradjon a szenvedő

intelligencia passzivitásában, ha ezek a lényegében gátolják. Mindent, mindent inkább, mint tévedetten, csalódottan és lemondóan az álmok világába visszavonulni s folytatni a régi nyomorúságot.

A modern nő pedig tanulja meg, hogy ha már el is jutott az „igazi” reális élet kellő közepébe, úgy ennek nem az a célja, hogy ott a maga erejével is az önhit, az önzés, a cinikus ördögi léleknélküli lármás, zajos életharcot szolgálja; hogy ámitsa magát a legbensejében, hogy megtagadja igazi, a boldogságra igényttartó énjét, ha annak a zászlójára esküszik; hogy bukik, ha elárulja magát és hogy az önérdék, a személyes vagy osztálybeli becsvágy, vagy akár az egyéniség érvényesülésének szolgálatával nem valósítja meg magának egyetlen egy álmát, egyetlen egy igazi vágyát sem, hanem csak megcsalja önönmagát.

És ezúton nemcsak a nők jutnak el saját mívoltuk helyes kerékvágásába, hanem megtermékenyül általa a párjuk, a férfi lelke is; megterem vele életközködésüknek az igazi alapja, mely sem a szavakban, sem az írásokban, sem az „Úr” imádásában, sem a marxizmus teóriájában, sem a puszta munkában és osztályharcban nem rejlik, hanem önönmagának kettős emberi — a férfi és az emberi kulturlényének — az érvényesítésében: a munka és *áldozásban* van az igazi élettörvény és hogy ennek az áldozás törvényének az örök jogosult élvezője első sorban a vele szerelmesen osztozkodó női párja, hogy ennek a valósága az ő, a férfi, mindenkori igazi erkölcsi és művészet, sőt egyéni és gazdasági haladásának is az alapfeltétele.

Ha erre viszik rá a nők a férfit, és rávihetik a maguk világuknak tudatos érvényesítésével, akkor önkénytelenül is megoldást nyer az „egyenlőség!” nemi probléma kérdése.

